

سنجش هنجارهای حقوق بین‌الملل فضایی در اجرای صلاحیت کیفری

پیمان نامامیان^۱ و سبحان طیبی^{۲*} و سجاد طیبی^۳

۱- دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک

۲- دانشکده محیط زیست و منابع طبیعی، دانشگاه علوم و تحقیقات

۳- دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، دانشگاه علوم و تحقیقات

تهران، کدپستی ۱۴۷۴۸۱۸۳۴۶

p-namamian@araku.ac.ir

با آغاز فعالیت‌های انسان در فضا، مسائلی هم‌چون حاکمیت، صلاحیت و بسیاری مسائل حقوقی دیگر، تحت بررسی از سوی حقوق‌دانان قرار گرفت. در حقیقت، از یک سو باید پذیرفت پیشرفت فناوری نم تواند با وجود خلأهای حقوقی صورت پذیرد و از سوی دیگر حقوق همواره به سهولت متحول شده و در معرض توسعه قرار می‌گیرد. در این راستا گسترش حقوق بین‌الملل در خصوص حقوق حاکم بر فضای ماورای جو ضروری است. از این رو، حقوق بین‌الملل فضایی به مثابه جدیدترین شاخه حقوق بین‌المللی، مفاهیم نوینی را در ارتباط با صلاحیت کیفری ارائه می‌دهد. بنابراین، در این نوشتار سعی بر آن شده تا ضمن تبیین صلاحیت کیفری در نظام حقوق بین‌المللی، جایگاه آن را در چارچوب حقوق بین‌المللی فضایی در موضوعات و مسائل مرتبطی همچون اقتدار فرماندهی، اختیار فرماندهی ایستگاه فضایی بین‌المللی، اختیارات فرمانده و ایستگاه‌های فضایی خصوصی در پرتو معاهده فضای ماورای جو سازمان ملل متحد را مورد ارزیابی قرار دهد.

واژگان کلیدی: فضای ماورای جو، صلاحیت کیفری، حقوق بین‌الملل فضا، حاکمیت، معاهدات.

علائم و اختصارات

Jurisdiction	اعمال صلاحیت
International Criminal Jurisdiction	صلاحیت کیفری بین‌المللی
Intergovernmental Agreement	توافقنامه میان‌دولتی
Space Facilities	تأسیسات فضایی

مقدمه

از زمان انعقاد معاهده فضای ماورای جو در سال ۱۹۶۷ تا به امروز، نحوه استفاده از فضا براساس دکترین «متعلق به همه»^۴ تنظیم

شده است که براساس آن تمامی اجرام سماوی اعم از کره‌ها، سیاره‌ها، خرده سیاره‌ها و حتی فضای خالی ماوراء جو که سفینه‌ها و ماهواره‌ها در آن قرار دارند به مثابه میراث و اموال مشترک تمامی ابناء بشر تلقی شده و هیچ دولت یا فرد حقیقی یا حقوقی صلاحیت اعمال مالکیت شخصی بر آنها نداشته و نخواهد داشت. علاوه بر جنبه‌های علمی و انسانی مستتر در معاهده فضای ماوراء جو، بعضی رویکردهای نظامی و تسلیحاتی نیز در آن مقرر شده است که براساس آنها، هرگونه فعالیت نظامی در ماورای جو ممنوع اعلام گردیده است و دولت‌ها مجاز به نصب و یا استعمال تسلیحات نظامی و حتی آزمایش آنها در فضا نیستند [۱].

باتوجه به فضای سیاسی و اجتماعی جهان در سال‌های دهه شصت میلادی که مقارن با ازدیاد رقابت‌های تسلیحاتی دو بلوک شرق و غرب به رهبری اتحاد جماهیر سوسیالیستی و ایالات متحده آمریکا بود، این معاهده را باید اقدامی مثبت در جهت پیشگیری از

۱. استادیار

۲. دکتری (نویسنده مخاطب)

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد

4. Res communis

اینرو، قاعده متفاوتی برای اولین پروژه فضایی واقعاً چند ملیتی که تا به حال به اجرا درآمده یعنی ایستگاه فضایی بین‌المللی انتخاب شد که اصل تابعیت فعال می باشد و به موجب آن صلاحیت بر جرائم ارتكابی در خارج ایستگاه فضایی بین‌المللی به کشور متبوع مجرم مورد ادعا اعطا می شود (ماده (۱) ۲۲ توافقتنامه میان دولتی). به‌علاوه ماده (۲) ۲۲ اصل تابعیت منفعل را تحت محدودیت‌های خاصی یعنی صلاحیت بر طبق تابعیت بزه دیده مطرح کرده است.

در حقوق بین‌المللی فضایی موضوعات متنوعی وجود دارد که البته این تنوع به موازات پیچیدگی و پیشرفت فناوری فضایی از لحاظ کمی و کیفی تغییر می‌کند. در میان موضوعات مطرح در این حوزه که البته رابطه مستقیم با کاربردهای فضایی دارد، می‌توان به مسائل حقوقی هواشناسی، ماهواره‌های ارتباطات از راه دور، مدارهای زمین، منابع سوخت هسته‌ای، ایستگاه فضایی بین‌المللی، پسماندهای فضایی، سنجش از دور و ... اشاره کرد [۶].

توافقتنامه میان‌دولی ایستگاه فضایی بین‌المللی^۷ اولین سند حقوقی بود که در خصوص «صلاحیت کیفری بین‌المللی» در فضای ماورای جو مقرر کرد. توافقتنامه میان‌دولی و متن مربوطه در کنار مسئله صلاحیت کیفری به مسائلی همچون استرداد و اختیار انضباطی فرمانده در عرضه فضاییما، که جزئی از منشور رفتار خدمه ایستگاه فضایی بین‌المللی می‌باشند، رسیدگی کرده‌اند.

ایستگاه فضایی بین‌المللی و میراث وابسته

این بخش شامل سابقه حقوقی، جایگاه حقوقی توافقتنامه میان‌دولی، ایستگاه‌های فضایی خصوصی و کاوش میان سیاره‌ای توسط انسان است که در ادامه هر یک به طور کامل شرح داده می‌شود.

سابقه حقوقی

کشورهای فضایی جهت اکتشاف و بهره‌برداری از فضای ماورای جو ابزار، دستگاه‌ها و ماشین‌آلاتی را به فضا پرتاب می‌کنند. در اغلب متون راجع به فضا و معاهدات مرتبط با نحوه استفاده و بهره‌برداری از فضای ماورای جو، اصطلاح شیء فضایی به کار رفته است. اگر چه تعریف دقیقی از شیء فضایی به عمل نیامده لیکن گفته می‌شود که شیء فضایی شیئی است که به منظور استفاده در فضای ماورای جو طراحی شده است یا این که در فضای ماورای جو استفاده می‌شود [۷].

در واقع با این وصف، «هر شیء یا جسمی که تحت هر عنوان برای اکتشاف یا بهره‌برداری از منابع موجود در فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی به فضا پرتاب می‌شوند یک شیء

اشاعه سلاح‌های امحاء جمعی و استقرار آنها در ماورای جو به حساب آورد و آن را گامی در جهت تنش‌زدایی از عرصه سیاست دو قطبی جهان آن روز دانست. دکترینی که حقوق بین‌المللی فضا بر مبنای آن شکل گرفته بسیار سخت‌گیرانه و محدودکننده است و به منظور پیشرفت در امور فضایی لازم است تا قاعده مالکیت با واقعیت‌های جهان امروز تطبیق داده شود. (۲)

مسئله اینجاست که برای نیل به هدف تجدید نظر در حقوق بین‌المللی فضا، علاوه بر حرف باید در عمل نیز به اقدامات لازم همت گمارد. صرف زمان و سرمایه‌گذاری در سیاست‌گذاری فضایی به همراه توسعه مراکز اندیشه حقوقی می‌تواند ظهور عصر جدیدی در قلمرو حقوق بین‌المللی فضا را سبب شود. باید تأکید کرد که پیروی از این دیدگاه که ما فعلاً صبر کنیم تا ببینیم بعداً چه پیش می‌آید هیچ ثمری در برنخواهد داشت؛ زیرا دستیابی به آرمان تجدید نظرخواهی در حقوق بین‌المللی فضا قطعاً دشوار خواهد بود، اما مسئله این است که هم اکنون زمان حرکت به سوی کسب این هدف متعالی است [۳].

با وجود این، حقوق بین‌الملل فضا به عنوان جدیدترین شاخه حقوق بین‌الملل، مفاهیم جدیدی مرتبط با حاکمیت به لحاظ متفاوت بودن عرصه فضا با هوا و زمین ارائه می‌دهد. حقوق فضا به عنوان نوین‌ترین شاخه از دانش حقوق بین‌الملل با توسعه خیره‌کننده علمی و فنی که برای اولین بار به بشر توانایی ترک کره زمین را بخشید پا به عرصه وجود گذاشته است. این رشته از حقوق بین‌الملل از همان ابتدای تشکیل و تکامل، با سؤالات مهم و بنیادین چندی از قبیل تعیین مرز هوا و فضا، تعیین وضعیت حقوقی اشیای هوافضایی و پیشگیری از گسترش مخاصمات مسلحانه به فضای ماورای جو مواجه بوده است؛ اما بدون تردید یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها تعیین حدود حاکمیت دولت‌ها در پهنه بیکران فضای ماورای جو است [۴].

حقوق بین‌الملل فضایی کلاسیک حق «اعمال صلاحیت» بر اعتراض فضایی را مطابق با ماده ۸ در معاهده فضای ماورای جو و ترتیبات مرتبط در بازگرداندن فضاوردان و بازگرداندن اشیاء پرتاب شده به فضای ماورای جو^۵ به کشور محل ثبت اطلاق کرده است که کاربرد صلاحیت کیفری بر عرشه فضاییما^۶ را ممکن می‌سازد. از

5. Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, Signed: April 22, 1968, Entered into force: December 3, 1968.

۶ فضاییما از نظر فیزیکی وسیله ای فضایی است که پرواز با آن هم در هوا و هم در فضا امکان پذیر است. در این مفهوم، هوا مکانی است که به طور معمول در آن هوا یافت می‌شود. بنابراین، اتمسفر در هوا وجود دارد و هوافضا با اتمسفر مربوطه هم‌زیستی پیدا کرده است و در مقابل فضای ماورای جو به معنای فضایی میان سیارات و ستارگان، ماورای اتمسفر مربوطه است [۵].

4. International Space Station Agreement (ISS Agreement)

ایستگاه فضایی میر^{۱۳} شد. میر در سال ۱۹۸۶ به فضا پرتاب شد قصد روس‌ها از پرتاب میر این بود که این ایستگاه به منزله اقامتگاهی برای فضانوردان عمل کند. این ایستگاه بسیار کامل بود و نه تنها دارای تسهیلات کاملی برای زندگی فضانوردان بود، بلکه دارای تجهیزات بسیار پیشرفته و متعدد از قبیل تلسکوپ‌ها برای مطالعه ستارگان و سیارات دیگر و تجهیزاتی برای مطالعه جو زمین نیز بود. میر دچار آتش‌سوزی شد و به آن خسارت وارد گردید و نهایتاً در سال ۲۰۰۱ از مدار جدا شد. ایالات متحده آمریکا نیز ایستگاه اسکای لب^{۱۴} را به فضا پرتاب کرد. این ایستگاه در سال ۱۹۸۰ به زمین بازگشت [۹].

با وجود این، ایستگاه فضایی بین‌المللی^{۱۵} اولین اقدام واقعاً چند ملیتی است که در فضای ماوراء جو انجام شده نو از طریق همکاری نزدیک آمریکا، روسیه، ژاپن، کانادا و آژانس فضایی اروپا^{۱۶} ممکن شده است. به طور همزمان استفاده از این ایستگاه پذیرای سایر کشورها نیز هست. این ایستگاه مانند یک آزمایشگاه علمی مداری

۱۳. ایستگاه فضایی میر یا ایستگاه مداری میر (Mir Space Station) یک ایستگاه مدارگرد شوروی و بعد از آن روسیه بود. میر نخستین ایستگاه پژوهشی بشری در فضا بود که انسان به‌طور درازمدت در آن سکونت داشت. ساخت این ایستگاه مداری در سال ۱۹۸۶ آغاز شد و پس از تکمیل تدریجی در طی مدت ده سال، تبدیل به بزرگ‌ترین سازه فضایی ساخت بشر شد و این رکورد را تا سال ۲۰۰۱ حفظ کرد. انتقال فضانورد و بار به ایستگاه بودند. طی برنامه میر-شاتل، از فضاییماهای شاتل آمریکا نیز برای حمل فضانورد و بار به ایستگاه استفاده شد.

۱۴. <http://www.russianpaceweb.com/spacecraft-manned-salyut.html>
۱۵. ایستگاه فضایی اسکای لب (Skylab) نخستین ایستگاه پژوهشی ناسا در فضا بود که بین سال‌های ۱۹۷۳-۱۹۷۹ در مدار زمین قرار داشت.

۱۵. ایستگاه فضایی بین‌المللی (International Space Station) یک ایستگاه فضایی است که با مشارکت بیش از پانزده کشور ساخته می‌شود. این ایستگاه فضایی در مدار نزدیک زمین و در ارتفاع ۳۳۰ تا ۴۳۵ کیلومتری از سطح زمین در حرکت است. سرعت آن در مدار برابر ۲۷۰۷۰۰ کیلومتر بر ساعت است، که به این ترتیب روزی پانزده بار به دور سیاره زمین گردش می‌کند. این ایستگاه محصول همکاری مشترک سازمان ناسا، سازمان فضایی روسیه، سازمان فضایی اروپا، سازمان فضایی ژاپن، و سازمان فضایی کانادا است. سازمان فضایی برزیل از طریق همکاری با ناسا با این برنامه مشارکت می‌کند. سازمان فضایی ایتالیا، هم به عنوان یک عضو فعال در سازمان فضایی اروپا، و هم به‌طور مستقل در برنامه ایستگاه فضایی مشارکت می‌کند. سازمان فضایی چین نیز علاقه خود را برای پیوستن به جمع مشارکت‌کنندگان، به ویژه از طریق همکاری با سازمان فضایی روسیه اعلام داشته است. این ایستگاه در حقیقت فرزند و ترکیبی از چندین پروژه فضایی است که قبلاً توسط کشورهای مختلف برنامه‌ریزی شده بود. از جمله این برنامه‌ها می‌توان به ایستگاه فضایی میر-۲ (روسیه)، ایستگاه فضایی آزادی (آمریکا)، آزمایشگاه فضایی کلمبوس (اروپا) و آزمایشگاه فضایی کیبو (ژاپن) اشاره کرد. ایستگاه به طور کلی شامل دو بخش است: بخش مداری روسی، و بخش مداری آمریکایی. فضاییماهای کشورهای دیگر به یکی از این دو بخش متصل می‌شوند و همه فضانوردان بر اساس پیمان‌نامه‌های همکاری چندجانبه از این دو بخش استفاده می‌کنند. تا سال ۱۳۹۳ (ژانویه ۲۰۱۴) سازمان ناسا به نگهداری بخش مداری آمریکایی تا سال ۲۰۲۴ متعهد شده بود.

۱۶. این آژانس دولتی بین‌المللی (European Space Agency) که به اکتشاف فضا و فضانوردی اختصاص داده شده دارای بیست و دو کشور عضو است. آژانس فضایی اروپا در سال ۱۹۷۵ تأسیس شده و مرکز آن در پاریس، فرانسه دارای بیش از دو هزار نفر نیروی انسانی با بودجه سالانه در حدود ۴۰۲۸ میلیارد یورو (۲۰۱۳) است.

فضایی است.» بر این اساس کلیه مقررات و معاهداتی که در ارتباط با اکتشاف و بهره‌برداری از فضای ماورای جو^{۱۷} منعقد شده‌اند، از جمله معاهده ۱۹۶۷ فضای ماورای جو، موافقتنامه نجات فضانوردان، استرداد فضانوردان و استرداد اشیایی که به فضای ماورای جو پرتاب شده اند، کنوانسیون راجع به مسئولیت برای خسارت ناشی از اشیای فضایی^{۱۸} و کنوانسیون راجع به ثبت اشیایی که به فضای ماورای جو پرتاب می‌شوند^{۱۹} به ایستگاه‌های فضایی نیز شمول دارند.

از آن جا که هر وسیله‌ای که به فضا پرتاب می‌شود یک شی فضایی است برای این که بین ایستگاه فضایی و سایر اشیای پرتابی به فضا تمایز قابل شومیم باید کارکرد و مشخصات ایستگاه فضایی را مد نظر قرار داد. ایستگاه‌های فضایی ممکن است به عنوان یک آزمایشگاه، مرکز نظارت دائمی، یک وسیله حمل و نقل یا ارتباطی، وسیله‌ای برای خدمات‌دهی، مونتاژ یا ساخت یا محلی برای انبار کردن ملزومات مورد نیاز مورد استفاده قرار گیرند. به علاوه مدت و زمان حضور یک ایستگاه فضایی در فضا معمولاً پایدارتر و طولانی‌تر از سایر اشیای پرتاب شده به فضا است. همچنین از نظر اندازه هم معمولاً طول و عرض یک ایستگاه فضایی بزرگ‌تر از سایر اشیای فضایی است. در ایستگاه‌های فضایی ممکن است فضانوردانی زندگی و فعالیت کنند. در معاهدات اصلی مرتبط با اکتشاف و بهره‌برداری از فضای بیرونی نه تنها تعریفی از ایستگاه فضایی نشده است، بلکه به ندرت از ایستگاه فضایی نیز نامبرده شده است [۸].

ایستگاه‌های فضایی به مفهوم واقعی از سال ۱۹۷۱ به فضا پرتاب شده و عملیاتی شده‌اند: اتحاد شوروی سابق اولین کشوری بود که در این سال ایستگاه فضایی موسوم به سالیوت^{۱۱} را در فضای ماورای جو قرارداد. این ایستگاه حدود پانزده متر طول داشت و دارای سه قسمت اصلی بود که شامل منطقه غذاخوری و استراحت، انبار آب و غذا، یک سرویس بهداشتی، کنترل ایستگاه تجهیزات آزمایشگاهی و علمی بود. این ایستگاه دارای یازده سرنشین بود.

در طول دهه ۱۹۷۰ شوروی چندین ایستگاه فضایی سالیوت دیگر را به فضا پرتاب کردند و از طریق آنها فضاییماهای جدید سوبوز^{۱۲} را آزمایش نموده و فضاییماهای بدون سرنشین را توسعه داده و آزمایش نمودند. پروژه سالیوت منجر به ساخت و توسعه

5. Treaty on Principles Governing the Activities on moon and other Celestial Bodies
6. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects
7. Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space
۱۱. سالیوت (Salyut)، نخستین برنامه ساخت و بکارگیری ایستگاه‌های فضایی جهان و برنامه فضایی درازمدتی در شوروی بود که در طی آن از سال ۱۹۷۱ تا ۱۹۸۲ روی هم نه ایستگاه فضایی ساخته و به مدار زمین فرستاده شدند. نخستین ایستگاه فضایی جهان در طول برنامه سالیوت در مدار زمین قرار گرفت، و انسان برای نخستین بار اقامت میان‌مدت در فضا را در طول این برنامه تجربه نمود. <http://en.Wikipedia.org/wiki/Salyut>
10. Soyuz

عالی است و عده‌ای از این اعضا حتی بیان داشتند که توافقنامه می‌تواند مانند الگویی برای اقدامات فضایی آتی با ویژگی چند ملیتی و متشکل از خدمه عضو با ملیت‌های متفاوت عمل کند.^{۱۹}

ایستگاه‌های فضایی خصوصی و کاوش میان سیاره‌ای توسط انسان

عملیاتی که با موفقیت در ایستگاه فضایی بین‌المللی به اجرا درآمدند در کنار پیدایش فضانوردی توسط انسان از طریق ایستگاه‌های فضایی خصوصی باعث ایجاد موقعیت‌های تازه‌ای در رابطه با تعهدات فضایی شده‌اند. برنامه‌هایی برای احداث ایستگاه‌های مداری خصوصی در مدار پایین زمین هم وجود دارند و در عین حال نسخه قدیمی پیشبرد کاوش فضایی کره ماه و دیگر اجرام سماوی توسط انسان، از همه مهم تر مکره مریخ، احیا شده است.

ایستگاه‌های مداری خصوصی توسط هویت‌های خصوصی احداث و اداره خواهند شد و برای مقاصد تفریحی (توریسم فضایی) و تحقیقات علمی مورد استفاده قرار خواهند گرفت. انتظار می‌رود این ایستگاه‌ها از یک^{۲۰} یا چند یگان^{۲۱} تشکیل شده باشند که به طور مجزا به افراد علاقه‌مند شامل هویت‌های مستقل اجاره داده می‌شوند.^{۲۲}

در عین حال بحث و گفتگوهای جدی درباره فرود انسان بر سطح مریخ در قالب یک مأموریت چند ملیتی در گرفته‌اند. لازم به ذکر است که کمپانی‌های خصوصی هم اعلام کرده‌اند قصد دارند افرادی را به مریخ اعزام کنند^{۲۳} معهذاً ماهیت بی‌سابقه چنین اقدامی در کنار چالش‌های عظیم و منابع مورد نیاز باعث می‌شوند چنین برنامه‌هایی غیرواقعی جلوه کنند [۱۲].

صلاحیت کیفری در نظام حقوق بین‌المللی

در این بخش مبانی و قواعد حقوقی، صلاحیت کیفری بر اشخاص و صلاحیت کیفری بر تأسیسات فضایی

عمل می‌کند که در آن انواع زیادی از آزمایش‌ها و مطالعات صورت می‌گیرند.^{۱۷}

ایستگاه فضایی بین‌المللی توسط توافقنامه میان دولتی که در سال ۱۹۹۸ به امضای آمریکا، روسیه، کانادا، ژاپن و ۱۲ کشور عضو آژانس فضایی اروپا رسید تحت نظم درآمده است [۱۰]. هدف توافقنامه سال ۱۹۹۸ مقررکردن یک چارچوب همکاری بین‌المللی بلندمدت در میان اعضای مبتنی بر مشارکت اصیل در خصوص طراحی، راه‌اندازی و استفاده از یک ایستگاه فضایی غیرنظامی با سرنشینان دائمی برای اهداف صلح‌آمیز است. این توافقنامه مقرر کرده که ایستگاه فضایی بر حسب حقوق بین‌الملل، من جمله معاهده فضای ماورای جو، توافقنامه امداد و نجات، کنوانسیون مسئولیت ۱۹۷۲^{۱۸}، و کنوانسیون ثبت (ماده ۱-۲) طراحی، راه‌اندازی و استفاده خواهد شد. این توافقنامه میان دولتی توسط یک سری تفاهم‌نامه تکمیل شده که بین ناسا به‌عنوان آژانس فضایی برتر درگیر در پروژه و هر یک از بقیه آژانس‌های همکاری‌کننده به امضاء رسیده‌اند.

جایگاه حقوقی توافقنامه میان‌دولی

در سال ۲۰۱۳، کمیته حقوقی فرعی کمیته استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو یک مورد جدید را تحت عنوان بازنگری ساز و کارهای بین‌المللی برای همکاری در کاوش و استفاده صلح‌آمیز فضای ماورای جو در دستور کار خود رقم زد. در چارچوب این مورد جدید دستور کار تعدادی از کشورهای عضو کمیته استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو و تعدادی از سازمان‌های بین‌المللی دارای جایگاه ناظر دائمی در این کمیته در رابطه با ساز و کار خود برای همکاری فضایی بین‌المللی بازنمودها یا اطلاعات مکتوبی را در طول جلسات سال ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ کمیته حقوقی فرعی ارائه کردند. ایستگاه فضایی بین‌المللی به طور برجسته در بازنمودهای شرکای پروژه مطرح شده است. کشورها و سازمان‌های عضو توافقنامه میان دولتی ۱۹۹۸ اعلام کردند این توافقنامه ثابت کرده یک سند حقوق

19. E.g. Statements Made by the USA, Japan, Canada, ESA, and Spain. See, Also Official COPUOS LSC reports for 2013 (A/AC.105/1045, par. 161 et seq., particularly par. 170) and 2014 (A/AC.105/1067, par. 175 et seq.).

20. See e.g. <http://www.i-newswire.com/press-release/spacetek-signs-mou-with-excalibur-almaz> (last visited on 1 Dec. 2014).

21. <http://www.bigelowaerospace.com/ba330.php> (last visited on 1 Dec. 2014).

22. <http://www.bigelowaerospace.com/opportunity-pricing.php> (last visited on 1 Dec. 2014). See also http://spectrum.ieee.org/tech-talk/aerospace/space-flight/private-space-habitat-to-blow-up-on-iss-next-year?utm_source=NSN+%23113+-+November+2014&utm_campaign=NSN-1&utm_medium=email (last visited on 1 Dec. 2014).

23. <http://www.mars-one.com/mission> (last visited on 1 Dec. 2014) and Space Exploration Technologies <http://www.extremetech.com/extreme/184640-spacex-says-it-will-put-humans-on-mars-by-2026-almost-10-years-ahead-of-nasa> (last visited on 1 Dec. 2014).

17. See for instance the excellent technical presentation on international cooperation, the ISS and the IGA that NASA made before the UNCOPUOS Legal Subcommittee in 2013, available at: <http://www.unoosa.org/pdf/pres/lsc2013/tech-02E.pdf> (last visited on 1 Dec. 2014).

۱۸. موضوع مسئولیت برای جبران خسارت در بهره‌برداری‌های فضایی در کنوانسیون مسئولیت ۱۹۷۲ بحث شده است. جامعه بین‌المللی در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی متمرکز بر کنترل فعالیت دولتها، مخصوصاً فعالیت ایالات متحده آمریکا و شوروی سابق در اکتشافات و بهره‌برداری‌های فضایی بود. تدوین مقررات بین‌المللی برای فعالیت بخش خصوصی مستقل از دولت در آن دو دهه کمتر مورد توجه دولتها قرار گرفت؛ زیرا بخش خصوصی به طور جدی در این حوزه به فعالیت نمی‌پرداخت. کنوانسیون مسئولیت ۱۹۷۲، تنها به موضوع مسئولیت و جبران خسارت توسط دولتها توجه کرد و بحث مسئولیت و جبران خسارت توسط بخش خصوصی به قانون ملی دولتها احاله شد [۱۱].

مبانی و قواعد حقوقی

است مقرر می شوند. علاوه بر این کنوانسیون‌هایی بین‌المللی وجود دارند که در موارد خاص صلاحیت را به چند کشور اعطا می کنند. پر کاربردترین اصول موارد ذیل می باشند [۱۴]:

الف) اصل صلاحیت سرزمینی؛ یک کشور صلاحیت کیفری را بر جرائم ارتكابی در خاک خود اعمال می کند. اصل صلاحیت سرزمینی که رابطه نزدیکی با اصل مذکور دارد مقرر داشته یک کشور می تواند صلاحیت کیفری را بر جرائم ارتكابی در عرشه کشتی، هواپیما یا اجسام فضایی دارای تابعیت آن اعمال کند [۱۵].

ب) اصل تابعیت فعال؛ صلاحیت بر جرائم ارتكابی در خارج از کشور به کشور متبوع مجرم مورد ادعا اعطا می شود.

ج) اصل تابعیت منفعل؛ کشور متبوع بزه دیده می تواند اعلام صلاحیت کیفری نماید.

د) اصل حفاظتی یا امنیتی؛ یک کشور در صورتی بر بیگانگان به علت اعمال ارتكابی در خارج از کشور اعمال صلاحیت می کند که آن اعمال امنیت ملی اش را متأثر سازند.

ه) اصل جهان‌شمولی؛ هر کشوری می تواند دادگاه محاکمه جرائم خاص را تشکیل دهد زیرا این جرائم به طور خاص برای جامعه جهانی در کل توهین آمیز پنداشته می شوند مثل جرائم ضد بشریت، جرائم جنگی.

استرداد رابطه نزدیکی با اعمال صلاحیت کیفری دارد و این توان را به یک کشور می دهد که یک مجرم مظنون یا محکوم را که به خارج از کشورش گریخته به کشور دیگر تحویل دهد. استرداد اکثراً توسط معاهدات دو جانبه به نظم در می آید. چنین معاهداتی جرائم ویژه‌ای را که استرداد پذیر باشند مشخص می کنند. از این‌رو، اگر مجرم مورد ادعا پناهندگی سیاسی بگیرد می توان با استرداد وی مخالفت کرد [۱۶].

اکثر معاهدات دارای اصول متعدد صلاحیت کیفری دارای مقرره‌هایی از این جهت هستند که کشورهای عضو که مجرم مورد ادعا در خاکشان پیدا شده باید او را تحت تعقیب و دادرسی و یا مسترد سازند. به‌علاوه، اغلب این معاهدات مبنایی را برای استرداد در حالتی که معاهده استرداد دو جانبه بین کشورهای ذیربط موجود نباشد مقرر نموده اند. اصل یا دادرسی یا استرداد هم که در برخی معاهدات بین‌المللی^{۲۴} مقرر شده و بر طبق آن کشوری که مجرم مورد ادعا در خاکش حضور دارد متعهد شده او را یا تحت دادرسی و تعقیب قرار دهد یا مسترد سازد شایان ذکر است.

با توجه به این که ایستگاه‌های فضایی نوعاً در مدار زمین استقرار یافته اند و نظر به این که مدار زمین ملک اختصاصی هیچ کشوری نیست بحث صلاحیت قضایی دارای اهمیت خاصی است این نکته به خصوص از آن جهت دارای اهمیت است که ممکن است ایستگاه‌های فضایی دچار حادثه شوند و در سرزمینی غیر از سرزمین مالک ایستگاه فرود آیند یا قطعات آنها فرو ریزد یا در بعضی مواقع مالکیت ایستگاه فضایی منحصر به یک کشور نبوده و دو یا چند کشور مالک آن باشند هم چنان که در مورد ایستگاه بین‌المللی فضایی این مسئله مصداق دارد یا حتی ممکن است مالکیت یک ایستگاه فضایی متعلق به یک سازمان بین‌المللی باشد.

البته برخی از صاحب‌نظران میان حالتی که منشأ ساخت ایستگاه فضایی از مواد زمینی است و حالتی که منشأ ساخت ایستگاه فضایی موادی خارج از کره زمین است، تفاوت قایل شده و معتقدند معاهده فضای ماورای جو فقط بر ایستگاه‌هایی که منشأ ساخت آنها مواد موجود در کره زمین است قابلیت اجرا را دارد و معاهده ۱۹۶۷ فضای ماورای جو به ایستگاه‌های فضایی که از موادی خارج از کره زمین ساخته می شوند شمول اجرا ندارد^{۲۴}، اما چنین استدلال‌هایی نمی تواند منطقی باشد؛ زیرا تاکنون ایستگاه یا حتی شی فضایی دیگری با موادی با منشأی غیر از مواد موجود در کره زمین ساخته نشده است. در حالتی که ایستگاه فضایی با مشارکت دو یا چند کشور ساخته شده است و چند کشور به عنوان کشورهای پرتاب کننده مطرح باشند آنها باید تصمیم بگیرند که کدام یک از آنها ایستگاه فضایی را ثبت کند.

صلاحیت قضایی نسبت به ایستگاه فضایی و پرسنل موجود در آن است؛ چنانچه توافق‌نامه‌ای فی‌مابین کشورهای پرتاب‌کننده ایستگاه راجع به صلاحیت به عمل آمده باشد، همان توافق ملاک و مبنای هنگامی که یک ایستگاه فضایی توسط یک سازمان بین‌المللی مانند اینتلسنت^{۲۵} مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد شکی نیست که چنین سازمانی نمی‌تواند از اعمال صلاحیت قضایی و کنترل بر روی ایستگاه فضایی نماید، بلکه باید این وظیفه به یکی از اعضا تفویض شود [۱۳].

با این حال، برای درک بهتر برخی ابعاد حقوق کیفری لازم است اصول حاکم بر صلاحیت کیفری در حقوق بین‌الملل را به طور موجز مرور کنیم. این اصول امکان اعمال صلاحیت بر جرائم کیفری که شاید با کشور دیگر مرتبط باشند را برای یک کشور ایجاد می کند. این اصول اکثراً توسط حقوق ملی که اغلب فاقد یکپارچگی

26. The Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft, signed at the Hague on 16 Dec. 1970, in force since 14 Oct. 1971, and the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation, signed at Montreal on 23 Sept. 1971, in force since 26 Jan. 1973.

24. The U.S. International Space Station: Legal Aspects of Space Objects and Jurisdiction and Control, p. 330.

25. Intelsat

صلاحیت کیفری بر اشخاص

مقرر کردن ضمانت اجرا برای تخلفات افراد در مناطقی از گستره فعالیت‌های بشر که در آن‌ها اصول حاکمیت و صلاحیت با جرح و تعدیل قابل اعمال است، همواره به عنوان یک چالش مطرح بوده است. باید اذعان کرد که در اسناد پنجگانه حقوق فضا که تحت لوای سازمان ملل متحد به تصویب رسیده است، مقررات خاصی در خصوص نحوه اعمال صلاحیت بر افراد حاضر در فضای ماورای جو وجود ندارد به خصوص اینکه روند تهیه و تنظیم معاهدات فضایی پس از سال ۱۹۸۴ متوقف شد و این در حالی است که از آن سال به بعد تا به امروز، تحولات شگرفی در زمینه کاوش و بهره برداری از فضای ماورای جو صورت پذیرفته است و علاوه بر این، پررنگ‌تر شدن حضور بخش خصوصی و رونق گردشگری فضایی به صورت بالقوه بر دامنه مشکلات در این حوزه افزوده است (۱۷).

موافقتنامه نجات و فارغ از یک ماده در معاهده فضای ماورای جو و ترتیبات مرتبط در بازگرداندن فضانوردان و بازگرداندن اشیاء پرتابشده به فضای ماورای جو (از این پس موافقت نامه امداد و نجات)، اصولاً اشاره خاصی به افراد در معاهدات سازمان ملل متحد قابل ملاحظه نیست. البته این مسئله با عنایت به زمان تدوین معاهدات مذکور، نوع طبیعت فعالیت‌های فضایی در آن دوران و قصد دولت‌ها از تهیه این اسناد که بیشتر تعیین چارچوب‌های کلی برای تنظیم فعالیت‌های دولتی در عرصه فضای ماورای جو بود، تا حدودی موجه به نظر می‌رسد.

پس از گسترش حضور انسان در فضای ماورای جو در دو دهه گذشته، تلاش‌های چندی در سطح بین‌المللی برای جبران نقایص معاهدات فضایی در زمینه نحوه اعمال صلاحیت بر افراد در فضای ماورای جو صورت گرفته است که مهمترین آن‌ها مقررات مندرج در «موافقتنامه ایستگاه فضایی بین‌المللی» است که در سال ۱۹۹۸ بین دولتهای دخیل در طرح ایستگاه فضایی بین‌المللی یعنی کانادا، ایالات متحده، روسیه، ژاپن و آژانس فضایی اروپایی منعقد شد. توضیح آنکه به همراه این سند، دولت‌های دخیل در این طرح، اقدام به امضای یادداشت تفاهمی کردند که به موافقتنامه مزبور منضم شد. بر اساس بند ششم از ماده ۱۱ این یادداشت تفاهم، دولت‌ها مأمور به تهیه و تنظیم دستورالعملی شدند که موارد و ترتیبات زیر را پوشش دهد: تعیین سلسله مراتب حاکم بر سرنشینان ایستگاه فضایی، نحوه تقسیم مدیریت میان مسئولیت‌های افراد حاضر در ایستگاه و مراکز کنترل مستقر در زمین و مقررات انضباطی.

ملاحظه می‌شود که صلاحیت اصلی و اولیه قابل اعمال بر فضانوردان و سرنشینان حاضر در ایستگاه فضایی، صلاحیت دولت متبوع آنان است و تنها در صورت تعلل در محاکمه، موافقت دولت مذکور با استرداد فرد خاطی یا انقضای مهلت سه ماه که در طی آن دولت خسارت دیده و دولت متبوع فرد خاطی فرصت رایزنی برای حل و

فصل طرق تعقیب و مجازات را دارند، طرق مجازات به شکل دیگری دنبال خواهد شد [۱۸]. البته نظام مقرر در موافقتنامه ایستگاه فضایی بین‌المللی نیز با کاستی‌هایی مواجه است. از این‌رو، این مقررات تنها در مورد حاضر در ایستگاه قابلیت اعمال دارد و این در حالی است که در موافقتنامه، تعریفی از «پرسنل» ارائه نشده است. این مسئله با توجه به امکان سفر گردشگران فضایی به ایستگاه «پرسنل» واژه فضایی بین‌المللی باید مورد توجه قرار گیرد به ترتیبی که یا در متن موافقتنامه اصلاحاتی انجام شود یا دولت‌ها با رویه بعدی خود، دامنه این واژه را به گردشگران فضایی نیز توسعه دهند. چراکه خطراتی گردشگران فضایی را تهدید می‌کند و آنها با آگاهی اقدام به این عمل می‌کنند [۱۹]. علاوه بر این، ترتیبات یادشده تنها در رابطه با اتباع دولت‌های عضو موافقتنامه قابل اجراست و در رابطه با غیراعضا، مقررات موجود در معاهده فضای ماورای جو حاکم خواهد بود؛ به این ترتیب که مبنای اعمال صلاحیت، کنترل و تسلط دولت بر آن بخش از ایستگاه فضایی است که عمل مجرمانه در آن رخ داده است [۲۰].

با وجود این، ماده ۸ از معاهده فضای ماوراء جو حق اعمال صلاحیت و کنترل جسم فضایی (فضایما) را به کشور محل ثبت آن منسوب کرده است. این کاربرد صلاحیت مصطلح به شبه ارضی یا صلاحیت پرچم در عرصه فضایما را ممکن می‌سازد. این یک تخیل حقوقی است که برخاسته از حقوق دریایی به عنوان یک عرف است که به موجب آن کشورها پرچم کشوری را حمل می‌کنند که به آن تعلق دارند. این امر به یک قاعده عرفی تبدیل شد و در قرن بیستم این قاعده در کنوانسیون‌های حقوق دریایی به قوت قانونی رسید و به صورت مدون درآمد، پرچم ملیت کشور ذیربط را به کشتی می‌دهد و به این منظور هر کشتی فقط می‌تواند یک پرچم داشته باشد.^{۲۷} همین قاعده در حقوق هوایی وجود دارد که مفهوم پرچم ملی را از حقوق دریایی گرفته و کنوانسیون شیکاگو تعهد ثبت نام هواپیماها و دادن یک ملیت به هر هواپیما را بر کشورها تحمیل کرده است.^{۲۸} سرانجام، اینکه حقوق ملی هم شامل این نوع صلاحیت هستند. به‌عنوان نمونه، در امریکا قاعده مربوطه عنوان هجدهم بخش هفتم از آیین‌نامه امریکا است که صلاحیت دولت مرکزی امریکا را به کشتی‌ها، هواپیماها و فضایماهای ثبت شده در این کشور تعمیم داده است.^{۲۹}

27. Art. 6 of the UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS I), adopted in Geneva on 29 April 1958, in force on 30 September 1962; and Arts. 91.1 & 92.1 of UNCLOS II, adopted in Montego Bay (Jamaica) on 10 December 1982, in force on 16 November 1994.

28. Arts. 17 and 18 of the Convention on International Civil Aviation (CICA), signed in Chicago on 7 December 1944, in force since 4 April 1947.

29. 18 U.S.C. Sec. 7, on the United States Special Maritime and Territorial Jurisdiction. For instance, in Spain the relevant rule (only for ships and aircraft) is Article 23.1 of the Organic Law on the

را که به ایستگاه اهداء کرده به عنوان جسم فضایی به ثبت خواهد رساند و لذا صلاحیت و کنترل بر اجزای مذکور و همین‌طور بر تمام پرسنل ایستگاه که تبعه خودش باشند را حفظ خواهد کرد. به عبارتی مطابق با این توافقنامه قاعده اصلی صلاحیت شبه ارضی است که به طور اعم در حقوق فضایی نافذ می‌باشد؛ و این اصل بنا بر مقاصد کیفری با اصل ملیت فعال تکمیل می‌شود که در قسمت زیر خواهیم دید. کشورهای عضو می‌توانند در صورت اقتضاء هر صلاحیت دیگری را اعمال کنند.

منشور رفتار خدمه ایستگاه بر رفتار فضانوردان در ایستگاه حاکم است و منبعث از اقتضای مشمولیت آنها در قواعد خاص از جمله احترام به سلسله مراتب و فرامین صادره است. هدف اصلی این منشور در نظر گرفتن اقدام منجر به تحمیل مجازات در صورت تخلف از قواعد مندرج در آن است [۲۷].

صلاحیت کیفری در ایستگاه فضایی بین‌المللی توسط ماده ۲۲ توافقنامه میان‌دولی تحت نظم درآمده است. برخلاف ماده ۸ معاهده فضای ماوراء جو، اصل اصلی مورد حمایت توافقنامه میان‌دولی در خصوص مسائل کیفری اصل تابعیت فعال است. بر طبق ماده ۱-۲۲ هر کشور عضو می‌تواند صلاحیت کیفری در هر جزء پروازی ایستگاه را بر مجرم مورد ادعا که تبعه خودش باشد اعمال کند.^{۳۰} دلایل زیادی برای توجیه به کار بستن این رویکرد موجودند.

الف- ریشه در مصونیت مستقل (حاکم) دارد که مطابق با آن یک حکومت و نمایندگان آن نمی‌توانند توسط حکومت دیگر تحت دادرسی قرار بگیرند. مصونیت حاکم برگرفته از اصل برابری کشورهای است^{۳۱} و نه تنها برای سران حکومتی و اعضای دولت بلکه برای اشخاصی دیگر که نماینده کشور ملی شان هستند مثل سفیر، کنسول، و پرسنل نظامی کاربردپذیر می‌باشد. به همین صورت فضانوردان حرفه‌ای (نه توریست‌های فضایی) که کارکنان کشوری هستند به عنوان نماینده کشور ملی خود محسوب می‌شوند.

ب- ادب و نزاکت بین‌المللی رابطه نزدیکی با مصونیت حاکم دارد. بدیهی است که هیچ کشوری دوست ندارد فضانوردان خود را (که در کشور متبوع قهرمان شناخته می‌شوند) در کشور دیگر مشمول دادرسی کیفری ببیند چه رسد به اینکه به یک مجازات سنگین محکوم شوند (که در برخی کشورهای عضو مثل روسیه و امریکا می‌تواند مجازات اعدام باشد). بنابراین با در نظر گرفتن حساسیت تمام کشورهای عضو این راه حل مورد مذاکره قرار گرفت که در صورت ارتکاب جرم در ایستگاه فضایی بین‌المللی

در حقوق فضایی ثبت یک فضاپیما یا جسم فضایی همان پیامدهای ثبت یک کشتی یا هواپیما را دارد. تنها تفاوت آنها این است که در حقوق فضایی مشمولیت در ثبت ملی ملیت قانونی به فضاپیما نمی‌دهد فقط صلاحیت و کنترل آن را ایجاد می‌کند. در عمل این مشمولیت حق اعمال حاکمیت بر فضاپیما به ثبت رسیده را به کشور محل ثبت آن می‌بخشد. این معادل شبه ملیت یا ملیت عملی فضاپیماست [۲۱].

به طور خلاصه تمام ماهواره‌ها، محفظه‌های فضایی یا هر فضاپیما دیگری که در یک کشور به ثبت رسیده باشند تابع قوانین کشور محل ثبت هستند. به همین صورت یک ایستگاه مداری سرنشین‌دار یا یک ایستگاه دایر شده بر سطح کره ماه یا یک جسم فضایی دیگر بر اساس صلاحیت کشور محل ثبت خود اداره می‌شوند.

قاعده عمومی وابسته به صلاحیت در ماده ۸ معاهده فضای ماوراء جو دعاوی کیفری را در بر می‌گیرد. در نتیجه در حالت عادی حقوق کیفری کشور محل ثبت برای حوادث واقع بر عرشه فضاپیما به کار گرفته می‌شود. مورد قبول واقع شده که کشور محل ثبت از صلاحیت اولیه اما غیرانحصاری برخوردار است که بدین مضمون است که اعمال صلاحیت کیفری می‌تواند مبتنی بر اصول دیگر هم باشد [۲۲ و ۲۳]. همان اصل اساسی یعنی صلاحیت کیفری شبه ارضی کشور محل ثبت بر عرشه وسائط زیرمداری سرنشین‌دار تجاری که ظرف چند سال برای توریسم فضایی و اهداف دیگر در امریکا و جاهای دیگر مورد استفاده قرار خواهند گرفت کاربردپذیر می‌باشد [۲۴ و ۲۵].

قضیه تبعی صلاحیت کشور محل ثبت اختیارات انضباطی فرمانده فضاپیما یا جسم فضایی است. فرمانده به عنوان نماینده کشور محل ثبت پذیرفته می‌شود و صلاحیت حکومت به وی تفویض خواهد شد [۲۶]. هر چند مضمون دقیق اختیارات فرماندهی در معاهدات فضای ماوراء جو سازمان ملل تعریف نشده اما با استناد به حقوق فضایی داخلی امریکا و روسیه قابل تشخیص است و این حقوق به نوبت تحت تأثیر حقوق بین‌الملل عمومی کاربردپذیر برای کشتی‌ها و هواپیماها قرار دارند.

در رابطه با مسائل انضباطی و کیفری عملیات در ایستگاه فضایی بین‌المللی مقرره‌های ویژه‌ای در توافقنامه میان‌دولی و منشور اخلاقی (رفتار) خدمه ایستگاه فضایی بین‌المللی وجود دارند.

در ماده ۵ توافقنامه میان دولتی تصریح شد، هر یک از کشورهای عضو اجزاء پروازی (یگان‌ها و دیگر اجزاء سازنده اصلی)

30. Art. 22 (1) IGA.

31. Art. 2 (1) of the UN Charter.

Judicial Power (Law 6/85 of 1 July 1985), in Germany there is 4 of the German Criminal Code, in Greece there is Art. 5 of the Greek Criminal Code.

خسارت دیدن اجزاء پروازی اش شده باشد یا در اجزاء پروازی اش واقع شده باشد.^{۳۳} از این جهت مصلحت و منافع ملی هم به حساب می‌آیند.^{۳۴} با وجود این چنین صلاحیتی فقط به دو شرط مطالبه می‌شود: اول، با کشور متبوع مجرم مورد ادعا مشورت شده باشد؛ دوم، کشور متبوع ظرف نود روز از تاریخ شور یا هر مدت توافقی دیگر یا با اعمال صلاحیت توسط کشور دیگر موافقت کرده باشد یا در تضمین ارجاع پرونده به مراجع کیفری اش قصور ورزیده باشد.^{۳۵}

شرط دوم یک فرم کاملاً دیپلماتیک و ظریف از اصل یا تعقیب و دادرسی یا استرداد در راستای ماهیت کاملاً همیارانه کار ایستگاه فضایی بین‌المللی است. اصل یا دادرسی یا استرداد در دهه ۱۹۶۰ ابداع شد که اصولاً در واکنش به حملات تروریستی به هواپیماها و تأسیسات هواپیمایی عصر تنش‌های شدید سیاسی بود تا از فرار مجرمین از محاکمه با پناه جستن از کشورهای دیگر که به هر دلیل علاقه‌ای به تعقیب و دادرسی شان نداشتند، جلوگیری کند. لذا این اصل به منظور برآورده کردن مقتضیات وابسته به نظم ناشی از یک یافت عملیاتی و سیاسی کاملاً متفاوت مقرر شد. نتیجتاً این اصل به شکل ابتدایی‌اش برای ایستگاه فضایی مناسب نبوده که پایه و اساس موفقیت آن اعتماد و همکاری متقابل بین کشورهای عضو است. همچنین باید توجه داشته باشیم که در این قضیه مجرم مورد ادعا یک تروریست مظنون نیست بلکه فضانوردی حرفه‌ای و کاملاً متبحر است که طی بررسی‌های موشکافانه که شامل آزمون‌های رفتاری و روانی بوده اند برگزیده شده.

توافقنامه میان‌دولی در هر صورت و به منظور استرداد مجرم مورد ادعا مبنای حقوقی لازم در صورت عدم وجود معاهده استرداد به امضاء رسیده بین کشورهای ذیربط را مقرر کرده است.^{۳۶} به علاوه مساعدت دو طرفه در بین کشورهای عضو متأثر الزامی است (ماده ۴-۲۲). بند دوم به‌ویژه با هدف تسهیل تجسس و بررسی جرم ارتباط دارد مثل تحویل مدرک جرم (اگر موجود باشد) به کشوری که مطابق با ماده ۲۲ صلاحیت اش را در مورد پرونده اعمال خواهد کرد. مع‌الوصف مقرره‌های فوق فقط برای اتباع کشورهای عضو توافقنامه میان‌دولتی نافذ و معتبر هستند. اتباع کشور ثالث حاضر در ایستگاه فضایی مشمول قواعد عمومی صلاحیت در ماده ۸ معاهده فضای ماوراء جو می‌شوند. پس اگر اتباع یک کشور ثالث در ایستگاه فضایی مرتکب جرم بشوند مشمول صلاحیت کشوری می‌شوند که جزء پروازی محل ارتکاب جرم را به ثبت رسانده است [۲۹].

اختیارات فرمانده ایستگاه فضایی در منشور رفتار خدمه ایستگاه فضایی بین‌المللی مقرر شده‌اند. این منشور صرفظراً از رتبه رسمی

کشور متبوع مجرم برای تعقیب و دادرسی وی اولویت داشته باشد.

ج- در این واقعیت نهفته که کشورهای اروپایی عضو در آژانس فضایی اروپا کار می‌کنند. هر چند این آژانس نه یک کشور بلکه یک سازمان بین‌المللی است اما مالک یگان کلمبوس و چندین اجزاء پروازی دیگر بوده و آنها را به ثبت رسانده است [۲۸]. پذیرش و به کار بستن اصل (شبه) ارضی با ارتکاب جرم در هر یک از اجزاء پروازی اروپا منجر به هرج و مرج در صلاحیت می‌شد چون اگر چنین اتفاقی می‌افتاد تشخیص اینکه حقوق داخلی کدام کشور عضو این آژانس باید برای یک قضیه خاص به کار گرفته شود محال بود.

د- ماهیتی فنی دارد. هدف پیشگیری از نتایج خودسرانه‌ای بود که از اعمال صلاحیت شبه ارضی بر اعمال کیفری و بر اساس مکان استقرار فرد در زمان ارتکاب جرم حاصل می‌شدند؛ چنین نتایجی به حل قضیه کمک نمی‌کنند و حتی امکان دارد نتیجه عکس بدهند.

کاملاً مشخص است که اعضای خدمه ایستگاه فضایی بین‌المللی آزادانه در کل ایستگاه تحرک دارند و قطع نظر از کشور محل ثبت از تمام یگان‌های قابل زیست استفاده می‌کنند. در این بافت محل استقرار مجرم مورد ادعا کاملاً تصادفی است. دو فضانورد را در نظر بگیرید که تبعه کشور «ب» هستند و در یگان کشور «ج» درگیر شده و یکدیگر را مصدوم می‌کنند. منطقی‌تر آن است که کشور ب، نه کشور ج، مسئول دادرسی‌های کیفری متعاقب باشد.

در ضمن می‌توان ارتکاب جرم یکباره در چند یگان تصور نمود. از این رو، می‌توان اظهار نمود یک فضانورد مستقر در یگان کشور «ب» سلاحی^{۳۳} را شلیک و فضانورد دیگر را که در یگان کشور «ج» مستقر است مصدوم می‌کند؛ جرم به طور بالفعل در خاک کدام کشور واقع شده است؟ در اینجا هم اصل صلاحیت سرزمینی به علت از بین بردن تمام این مشکلات عملی حذف نشد و به جای آن اصل تابعیت فعال به عنوان قاعده اصلی برای امور کیفری در ایستگاه فضایی بین‌المللی به کار گرفته شد.

ماده ۲-۲۲ توافقنامه میان‌دولی اصل شبه ارضی و شخصیت منفعل را به‌عنوان اصول ثانوی صلاحیت مطرح کرده است. یک کشور عضو می‌تواند در شرایط زیر اعمال صلاحیت کیفری کند: جرم بر جان یا ایمنی یکی از اتباعش تأثیر گذاشته باشد، یا باعث

33. Art. 22 (2) (1) IGA.

34. De Roos (supra note 26), p. 121.

35. Art. 22 (2) (2) IGA.

36. Art. 22 (3) IGA.

32. As For The Actual Chances of Finding Fire Weapons on The ISS, see: <http://spectrum.ieee.org/tech-talk/aerospace/space-flight/how-its-stop-cosmonauts-carrying-guns> (last visited on 1 Dec. 2014).

منجر به تشکیل یک رژیم ویژه وابسته به صلاحیت برای ایستگاه‌های خصوصی مورد استفاده برای اهداف تفریحی بی‌ربط هستند.

در مقابل، تغییر مکرر ساکنین در کنار نیاز به نظارت مستمر بر عملیات ایستگاه بر ضرورت انتساب صلاحیت کیفری به یک کشور واحد یعنی کشور محل ثبت تأکید دارند. در نتیجه قواعد سنتی صلاحیت که در ماده ۸ معاهده فضای ماورای جو قید شده‌اند مناسب‌ترین قواعد برای ایستگاه‌های مداری تفریحی هستند.

در رابطه با استرداد می‌توان از معاهدات دو جانبه‌ی موجود استفاده کرد. از آنجا که اقامت در مدار به منظور تفریح و سرگرمی از هر دو جانب عرضه و تقاضا یک اقدام خصوصی است نیازی به توافقنامه ویژه وجود ندارد. از دیدگاه صلاحیت موقعیت هتل‌های مداری با هتل‌های زمینی که میهمانانی از اقصی نقاط دنیا را می‌پذیرند قیاس‌پذیر است.

در مورد حفظ نظم عمومی در ایستگاه‌های فضایی خصوصی، این اپراتور است (به نمایندگی فرمانده و کنترل مأموریت) که در وهله اول مسئول حفظ اختیارات انضباطی می‌باشد.

در زمینه نوع و نحوه اعمال صلاحیت بر فضاپیماها، تأسیسات و تجهیزات فضایی مقررات کامل تری در معاهدات حقوق فضای ماورای جو سازمان ملل متحد وجود دارد که در ادامه به آن اشاره خواهد شد. معاهده فضای ماورای جو در چند ماده به مقوله صلاحیت و نحوه اعمال اختیارات حاکمیتی اشاراتی دارد. به عنوان نمونه، ماده ۶ این سند، دولت‌های عضو معاهده را به جهت فعالیت‌های ملی در فضای ماورای جو، اعم از آنکه این قبیل فعالیت‌ها توسط کارگزاری‌های دولتی یا نهادهای غیردولتی انجام شود، دارای مسئولیت بین‌المللی می‌داند. به عقیده برخی نویسندگان، اشاره این ماده به مسئولیت دولت‌های عضو خود، به معنی تأیید توانایی اعمال حاکمیت و اقتدار کشورها در فضای ماورای جو است؛ زیرا بسیار شگفت‌آور خواهد بود اگر کشوری از نظر بین‌المللی مسئول فعالیت‌های مؤسسات دولتی و غیردولتی خود شناخته شود در حالی که حق اعمال اقتدار رسمی و کنترل مؤثر بر آن‌ها را نداشته باشد، اما ماده ۶ در رابطه با اینکه در صورت ورود خسارت، مسئولیت بین‌المللی متوجه کدامیک از دولت‌های دخیل در امر فرستادن شیء فضایی خواهد بود ترتیبات خاصی ندارد. البته این مسئله در ماده ۷ ذکر شده است.

البته ممکن است ایراد شود که مجموعه مواد ۶ و ۷ معاهده را نمی‌توان به عنوان مواد تعیین‌کننده صلاحیت در معاهده فضای ماورای جو به شمار آورد؛ زیرا مواد مذکور تنها به تعیین دولت مسئول و نحوه جبران خسارت اختصاص دارند. این نظر از آن رو تقویت

تمام افراد حاضر در ایستگاه برای همه کاربردپذیر می‌باشد. بخش سوم از عنوان الف منشور اختیارات و مسئولیت‌های فرماندهی ایستگاه را تنظیم می‌کند.

در ایستگاه فضایی فرمانده مسئولیت ایمنی و رفاه تمام افراد و حفظ نظم و انضباط خوب را به عهده دارد. وی از اختیارات نهایی در ایستگاه برخوردار است و حق دارد از هر روش و وسیله معقول و ضروری برای انجام وظایفش استفاده کند. از این جهت باید حق اعمال زور متناسب یا بازداشت یک نفر را مفروض داشت ولو اینکه صریحاً ذکر نشده است؛ زیرا این مورد با ضرورت تضمین ایمنی فوری خدمه و خود ایستگاه موجه می‌شود [۳۰].

فرمانده ایستگاه باید رابطه‌ای هماهنگ و منسجم در میان خدمه را برقرار و ترویج دهد و هم چنین سطح در خوری از اعتماد متقابل و احترام دو طرفه را تضمین نماید که عناصر بین‌المللی و چند فرهنگی در مأموریت‌های ایستگاه را مدنظر داشته باشد. ایده اصلی پشتیبان این مقرر رسیدگی به اذیت و ایذا میان فردی یا گروهی بود، مع الوصف اختلاف نظر کشورهای عضو بر سر تعریف دقیق اذیت و ایذا به این جمله‌بندی ختم شد که به دلیل عدم کارکردپذیری مورد انتقاد قرار گرفته است.

همچنین تأکید شده که فرمانده ایستگاه فضایی از حق تعویض فعالیت‌های مقرر زمان‌بندی شد، سایر خدمه جهت مقابله با مشکلات ایمنی و حوادث غیر مترقبه برخوردار است.^{۳۷} این مقرر به انعطاف‌پذیری در ایستگاه جهت رویارویی با اوضاع غیر منتظره مرتبط با ایمنی خدمه و ایستگاه اختصاص دارد و مسئولیت فرمانده را در این خصوص مشخص کرده است.

صلاحیت کیفری بر تأسیسات فضایی

توربسم فضایی از نقطه نظر صلاحیت کاملاً مشخص و سراسر است خواهد بود. از آنجا که یک هویت واحد مسئول ایستگاه است و ساکنین برای مدت کوتاهی در ایستگاه اقامت دارند قاعده سنتی ماده ۸ معاهده فضای ماوراء جو به کار گرفته می‌شود. به این معنا که صلاحیت کیفری در گام نخست به کشور محل ثبت محمول می‌گردد.

سایر دلایل وابسته به صلاحیت مانند اصل تابعیت فعال یا منفعل حذف نخواهند شد. وضعیت مرتبط با ساکنین به اندازه ایستگاه فضایی بین‌المللی حساس نمی‌باشد زیرا فضانوردان حرفه‌ای نماینده کشورهای عضو برای مدت طولانی در مدار مقیم خواهند بود. در ایستگاه‌های خصوصی توازن سیاسی خیلی کم اهمیت‌تر از ایستگاه بین‌المللی است. بنابراین ویژگی‌های ایستگاه بین‌المللی

37. Section III.C of the ISS CCOC.

جهت توافقنامه ویژه استرداد بسیار مفید واقع می شود؛ زیرا تنش بالقوه بین کشورهای ذیربط را کاهش می دهد.

در نهایت، ایستگاه‌های مداری خصوصی که برای اهداف علمی مورد استفاده قرار می‌گیرند تابع رژیم صلاحیت شبیه به رژیم صلاحیت ایستگاه فضایی بین‌المللی هستند. اکتشاف میان سیاره‌ای توسط انسان نیز از نقطه نظر صلاحیت پر چالش ترین مأموریت فضایی خواهد بود که تا به حال انجام گرفته است.

وسيله اکتشافی که حالا مجسم می شود (محفظه یا کپسول اریون) از یک یگان واحد تشکیل خواهد شد. معه‌ذا حضور بلند مدت انسان در فضا به وسیله بسیار جادارتری نیاز دارد تا اصولاً با مشکلات سلامتی و رفتاری فضا‌نورد مقابله شود. پس نمی توان یک وسیله اکتشافی بزرگتر متشکل از چند یگان را که قبل از سفر به مریخ یا اجرام سماوی دیگر در مدار احداث گردد را نادیده گرفت. در ضمن این کار به قدری دشوار است که نیاز به همکاری بین‌المللی خواهد داشت^{۳۸} پس خدمه چند ملیتی در آن درگیر خواهند بود. در عین حال انتظار داریم از یگان‌های متفاوتی برای احداث زیستگاه در مریخ و تأمین زیرساخت و لوازم ضروری جهت پشتیبانی از حضور انسان در سطح کره مریخ استفاده شود.

در رابطه با صلاحیت کیفری باید از الگوی ایستگاه فضایی بین‌المللی پیروی شود زیرا از نقطه نظر قانونی موقعیتی قرینه موقعیت ایستگاه بین‌المللی وجود دارد، توافقنامه میان‌دولی ایستگاه بین‌المللی یک راه حل عالی را برای مشکلات مربوط به صلاحیت‌های مقارن، بر اساس توافق نظر بین‌المللی ارائه کرده است. این توافقنامه حساسیت‌های ملی را مدنظر قرار داده و در عین حال انعطاف‌پذیری در یک قضیه خاص را از طریق مشورت تک‌موردی در خصوص صلاحیت و استرداد منظور کرده است. لذا باید بدون حذف دیگر مبانی صلاحیت تفوق را به اصل تابعیت فعال داد. اطلاق اهمیت ثانوی به اصل شبه ارضی به نفع تابعیت فعال یک برتری صلاحیتی دیگر را به دنبال دارد یعنی تابعیت فعل در سطح کره مریخ (یا دیگر اجرام سماوی) در طول فعالیت‌های خارج از فضاپیما یا خارج از پایگاه‌های احداث شده نیز کاربردپذیر خواهد بود. پس یکپارچگی قانونی که تمام مراحل مأموریت سرنشین دار را پوشش دهد وجود خواهد داشت.

در رابطه با استرداد درج یک مقررره ویژه که تفاوت اصل یا دادرسی یا استرداد را با اصل اتخاذی در توافقنامه میان دولتی ایستگاه فضایی بین‌المللی پیش‌بینی کند مفید واقع می شود. این

می‌شود که معاهده در ماده ۸ به صراحت در خصوص مسئله دولت صاحب صلاحیت، تعیین تکلیف کرده است.

کشور محل ثبت هم در نهایت بر حسب مواد ۶ و ۷ معاهده فضای ماورای جو از صلاحیت تضمین ایمنی ایستگاه فضایی و بر حسب ماده ۸ این معاهده از صلاحیت تضمین امنیت در ایستگاه برخوردار است. کشور محل ثبت باید اختیارات انضباطی در خصوص حودث داخل ایستگاه را هم به فرمانده ایستگاه اعطا نماید.

فضا در شکل و صورت کنونی خود، اعمال حقوق حاکمیتی را در فضا به طور کامل ممنوع نمی‌کند و امروزه اقتدار کامل و انحصاری هر کشور بر فضاپیماها، تأسیسات و تجهیزات خود در اسناد بین‌المللی مربوط و همین طور عرف بین‌المللی امری پذیرفته شده است. به بیان دیگر، اعمال صلاحیت انحصاری دولت بر دارایی‌ها و اتباع خود در فضای ماورای جو در حکم اعمال حاکمیت سرزمینی خواهد بود که در حقوق فضا با هیچ ممنوعیتی مواجه نیست [۳۱]. در نتیجه ماده ۲ معاهده فضای ماورای جو، اعمال حقوق حاکمیتی در فضا را منسوخ نکرده در معنای تصاحب سرزمین و بهره برداری انحصاری از ذخایر و «اختصاص ملی» است و تنها منابع موجود در فضای ماورای جو، مشمول ممنوعیت‌های موردنظر در معاهده فضای ماورا جو قرار می‌گیرد.

به طور کلی قواعد مقرر در ماده ۲ معاهده فضای ماورای جو، مظهر اختلاف بنیادین میان حقوق هوا و حقوق فضا بوده که همان بحث حاکمیت ملی است. اگرچه نشانه‌های غیرمستقیم اعمال حاکمیت، کماکان در برخی فعالیت‌های فضایی نظیر سنجش از راه دور و ارتباطات از راه دور نیز بروز می‌کند، به طور کلی ممنوعیت تملک فضا خود را در قالب یک اصل بنیادین معاهده فضای ماورای جو تثبیت نموده است [۳۲]. لازم به ذکر است، همان موقعیت کاربردی برای ایستگاه‌های فضایی خصوصی تا حدودی برای آزمایشگاه‌های علمی مداری به کار گرفته می‌شود.

هویت‌های مستقل حاکم به طور محتمل در استفاده از ظرفیت این ایستگاه‌ها دخیل هستند که نیاز به توافقنامه‌های تک‌موردی در خصوص صلاحیت را ایجاد می‌کند. اگر کشوری به منظور دریافت آموزش فضا‌نورد یا انجام آزمایش‌های علمی یک یا چند نفر را به ایستگاه فضایی خصوصی اعزام کند به نفع کشور محل ثبت است که توافقنامه صلاحیتی ویژه‌ای را با کشور متبوع چنین افرادی به امضا برساند تا از اختلافات مربوط به صلاحیت پیشگیری شود. این توافقنامه‌ها می‌توانند پیش‌بینی کنند کشور محل ثبت از اعمال صلاحیت خود بر بدرفتاری مورد ادعا امتناع خواهد ورزید، اما مشروط به آنکه ایمنی کلی و جامعیت ایستگاه به طور جدی تهدید نشده باشد. در این صورت کشور متبوع مجرم مورد ادعا بیشتر از کشور محل ثبت به اعمال صلاحیت خود علاقه‌مند است. از این

38. National Research Council, Pathways to Exploration: Rationales and Approaches for a U.S. Program of Human Space Exploration. Washington, DC: The National Academies Press, 2014 available at http://www.nap.edu/catalog.php?record_id=18801 (last visited on 1 Dec. 2014).

بنابراین ایستگاه‌های فضایی نباید به منظور فعالیت‌هایی که هدف از آن تهدید کشورها، نقض صلح یا تجاوز به کشورهای دیگر و به‌طور کلی نقض منشور ملل متحد باشد به‌کار گرفته شوند. در واقع بر طبق ماده ۸ معاهده ۱۹۶۷ فضای ماورای جو از ایستگاه‌های فضایی باید به منظور اهداف صلح‌آمیز و در جهت صلح و امنیت بین‌المللی و افزایش همکاری‌های بین‌المللی بهره گرفته شوند. کشورها نباید در ایستگاه‌های فضایی که بر روی مدار زمین، ماه یا سایر اجرام آسمانی استقرار می‌یابند سلاح‌های هسته‌ای یا کشتار جمعی قرار دهند. استقرار ایستگاه‌های نظامی در مدار زمین ممنوع است؛ بنابراین می‌توان گفت استقرار ایستگاه‌های نظامی بر روی ماه و سایر اجرام آسمانی ممنوعیتی ندارد، لکن نباید در آنها سلاح‌های کشتار دسته جمعی یا هسته‌ای گذارده شود [۳۵] و [۳۶].

راهکار مناسب برای ایستگاه‌های فضایی خصوصی که هر کشور واحد به احتمال قوی آنها را با عنوان اجسام فضایی ثبت خواهد کرد تابع کاربری آنهاست. اگر به صورت هتل مداری خصوصی مورد استفاده افراد قرار گیرند آنگاه منطبق کاری سیاسی و فنی زیربنای به‌کارگیری قواعد توافقنامه میان‌دولی در خصوص صلاحیت کیفری وجود نخواهد داشت. در چنین مواردی توسل به قاعده اصلی صلاحیت سرزمینی مقرر شده در ماده ۸ معاهده فضای ماورای جو ارجحیت دارد، اما اگر ایستگاه مداری مورد استفاده هویت‌های حاکم قرار گیرد عقد توافقنامه صلاحیت ویژه با کشور محل ثبت به منظور حفظ توازن سیاسی مفید واقع می‌شود.

مراجع

- [1] Razipour, F. and Najafiasfad, M., "International humanitarian law and military exploitation of outer space", *Quarterly Journal of Space Science and Technology*, No. 3-4, 2011, p. 60 (In Persian).
- [2] Kazemi, H. and Golroo, A.A., "Investigating the Process of the Principles and Basis of Spatial Responsibility in International Law", *Journal of Science and Technology*, No. 2, 2012, pp. 27-30. (In Persian).
- [3] Shakouri, B., "The Importance of Revision of International Law on Space", *International Law Study on International Law*, Visit of 2/1/97, 2008, p. 2. to the address: <http://www.shakuri.blogfa.com/post-2.aspx>. (In Persian).
- [4] Aminzadeh, E. and Alagheband Hossaini, Y., "The Place of the Concept of Governance in International Space Law", *International Law Magazine*, No. 50, 2004, p. 38. (In Persian).
- [5] Kazemi, H., "An Investigation of the International Law on the Transmission of Space Objects Over the Territory of States", *Quarterly Journal of Space Science and Technology*, No. 3, 1393, p. 37 (In Persian).
- [6] Mahmoudi, S.H., "The Effect of Scientific Technologies on the Development and

مقرره به کاهش تنش‌ها و اختلافات مربوط به صلاحیت کمک می‌کند، هر جرم کیفری مورد ادعا و قضایای صلاحیتی مربوطه از طریق مذاکره با حسن نیت جهت حفظ اعتماد در میان کشورهای عضو رسیدگی خواهند شد.

در ضمن یک منشور رفتار خدمه مشابه منشور ایستگاه بین‌المللی قواعد لازمه حفظ رابطه هماهنگ در میان اعضای خدمه را مقرر خواهد کرد. به پیروی از الگوی مقررهای ایستگاه بین‌المللی اختیارات فرماندهی نقش مهمی را از این نظر ایفا خواهد نمود. در واقع از آنجا که به واسطه دوری مسافت وسیله نقلیه تا کره زمین کمک یا مداخله خارجی تا میزان بسیار محدودی امکان پذیر است و خدمه مجبورند خودشان با تمام مشکلاتی مقابله کنند که امکان دارد در اصل توسط خودشان پیش آیند به کارگیری مقررهای پر جزئیات تر از یک سو، اما از سوی دیگر تضمین انعطاف پذیری در اخذ تصمیم جهت رسیدگی مؤثر به قضایای غیر منتظره، مقتضی خواهد بود. معهدا الزامات قانونی دقیق فقط زمانی مشخص شدنی هستند که شرح دقیق مأموریت مشخص شده باشد.

فرجام

به نظر می‌رسد کشورهای عضو، توافقنامه میان‌دولی و حقوق دانان توافق دارند که این توافقنامه یک بخش ممتاز از قانون‌گذاری است که می‌تواند الگویی برای پروژه‌های اکتشاف فضایی آینده با دخالت خدمه چند ملیتی باشد. بالاخص قواعد ماده ۲۲ آن در خصوص صلاحیت کیفری ارزشی فوق‌العده دارند و یک مقدمه بسیار مفید را برای پروژه‌های فضایی سرنشین دار در آینده من جمله پروژه‌های اکتشاف میان سیاره‌ای توسط انسان که از نظر مالی توسط چندین کشور تأمین خواهند شد تنظیم می‌کنند.

دولت‌ها می‌توانند در هر زمانی شیء فضایی خود را مثل ماهواره‌های مصنوعی، موشک و راکت‌ها، ایستگاه فضایی یا سفینه‌های فضایی، از سرزمین تحت قلمرو خود یا دریای آزاد یا شبه‌ارضی به فضای ماورای جو پرتاب و ارسال کنند؛ تا جایی که این اشیای فضایی بتوانند در مدارهای بیرون از جو زمین یا در مسیری قرار گیرند که از فضای تحت قلمرو حاکمیت هیچ دولتی به‌استثنای خود عبور نکنند، مشکل خاصی در عرصه بین‌الملل از نظر حقوق بین‌الملل مستقیماً برای چنین فعالیت‌هایی ایجاد نمی‌شود [۳۳]. هر چند مناطق ماورای جو تحت صلاحیت هیچ حوزه قضایی نیست و جزئی از میراث بشر محسوب می‌شود، اما اصل عدم خسارت یا جلوگیری از ورود خسارت باید رعایت شود چرا که از اصول عرفی است که هم در حقوق بین‌الملل و هم حقوق بین‌الملل محیط زیست به آن توجه شده است [۳۴].

- [22] Gorove, S., *Criminal jurisdiction in Outer Space*, 6 Int'l Lawyer, 1972, p317.
- [23] Jenks, Wilfred C., *Space Law*, London, 1965, p. 294.
- [24] Chatzipanagiotis, M., Criminal and Disciplinary Issues Pertaining to Suborbital Space Tourism Flights, *Proceedings of the 50th Colloquium on the Law of Outer Space*, 2007, p. 225.
- [25] Chatzipanagiotis, M., The Legal Status of Space Tourists in the Framework of Suborbital Flights, Cologne, 2011, p54.
- [26] Sloup, G. P., Legal Regime of International Space Flights: Criminal Jurisdiction and Command Authority Aboard the Space Shuttle/Spacelab in: Gorove, Steven (ed.) *The Space Shuttle and the Law*, 1980, p77.
- [27] Farand, A., Astronauts' Behaviour on Board the International Space Station: Regulatory Framework in: UNESCO Legal and Ethical Framework for Astronauts in Space Sojourns, Conference Proceedings, Paris, 2004, p24.
- [28] De Roos, T., "Disciplinary and Criminal Law in Space", in: Brus, Marcel, and von der Dunk, Frank, (eds.), *The International Space Station: Commercial Utilisation from a European Legal Perspective*, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, p115.
- [29] De Roos, T., "Disciplinary and Criminal Law in Space", in: Brus, Marcel, and von der Dunk, Frank, (eds.), *The International Space Station: Commercial Utilisation from a European Legal Perspective*, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, p73.
- [30] De Roos, T., "Disciplinary and Criminal Law in Space", in: Brus, Marcel, and von der Dunk, Frank, (eds.), *The International Space Station: Commercial Utilisation from a European Legal Perspective*, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, p75.
- [31] Gorove, S., "Sovereignty and the Law of Outer Space Re-examined", *Annals of Air and Space Law*, Vol. 1, 1977, p. 318.
- [32] Aminzadeh, E. and Alagheband Hossaini, Y., "The Place of the Concept of Governance in International Space Law," *International Law Magazine*, No. 50, 2004, p. 48 (In Persian).
- [33] Kazemi, H., "A Study of the International Law on the Transition of Space Objects Over the Territory of States," *Quarterly Journal of Space Science and Technology*, No. 3, 1393, p. 41. (In Persian)
- [34] Koivurova, T., "Introduction to International Environmental Law," Translated by Sobhan Tayebi and Mahnaz Zarrabi, First Edition, Publication of the Count, p. 20 (In Persian).
- [35] Abbasi, B. and Rostami, M., "Legal Dimensions of the Common Heritage of Humanity in Outer Space," *Journal of Legal Studies*, No. 2, 1394, p. 52 (In Persian).
- [36] Kuosha, S., "International Law on the Application of Nuclear Energy in Space," *Journal of Public Law Studies*, No. 3, 1396, p. 627 (In Persian).
- Transformation of International Space Law", *Journal of Law Research*, No. 32, 2011, p. 322 (In Persian).
- [7] Gorove, S., *Development in Space Law*, Issues and Policies, Martinus Nijhoff Publishes Legal Aspects of Stations, 1991, p317.
- [8] Yazdani, A.R. and Habibian H., "The Legal System Governing Space Systems and How They are Used and Exploited", *Quarterly Journal of Legal Research*, Vol. 11, 2012, p. 173 (In Persian).
- [9] Yazdani, A.R. and Habibian, H., "The Governing Law System for Space Stations and How to Use and Utilize them," *Quarterly Journal of Free Legal Studies*, No. 11, 2012, p. 176 (In Persian).
- [10] Sinha, Hans P., "Criminal Jurisdiction on the ISS," *Journal of Space Law*, No. 30, Spring 2004, p85.
- [11] Abdollahi, M. and Hosseini, S.M., "International Responsibility of Governments for Space Waste and the Mechanisms for Discrimination Based on them", *Journal of Public Law Studies*, Vol. 45, Issue 4, Winter 1394, p. 11 (In Persian).
- [12] Kazemi, H. and Golroo. A.A., "The Governing Role of Governments in Space Activities in the View of International Law", *Quarterly Journal of Space Science and Technology*, No. 29, 1395, p. 30 (In Persian).
- [13] Yazdani, A.R. and Habibian. H., "The Governing Law System for Space Stations and How to Use and Exploit them," *Quarterly Journal of Free Research*, No. 11, 2012, p. 178 (In Persian).
- [14] Brownlie, I., *Principles of Public International Law*, 5th ed., Oxford, 1998, p. 579.
- [15] Cheng, B., *Studies in International Space Law*, London, 1997, p38.
- [16] Aminzadeh, E. and Alagheband Hossaini, Y., "The Place of the Concept of Governance in International Space Law", *International Law Magazine*, No. 50, 2005, p. 45 (In Persian).
- [17] Shaw, M., *International Law*, 4th ed., Cambridge, 1197, p.94
- [18] De Roos, T., "Disciplinary and Criminal Law in Space", in: Brus, Marcel, and von der Dunk, Frank, (eds.), *The International Space Station: Commercial Utilisation from a European Legal Perspective*, Martinus Nijhoff Publishers, 1396, p. 122.
- [19] Zamani, S. Q. and Bazaz, V., "Lost Participation in the Entry or Extension of Damage Caused by Space Objects," *Journal of Science and Technology, spatial Sciences*, No. 3, 1396, p. 72 (In Persian).
- [20] Aminzadeh, Elham and Younes Alagheband Hossaini (2004), "The Place of the Concept of Governance in International Space Law," *International Law Magazine*, No. 50, p. 47. (In Persian)
- [21] Schmidt-Tedd, B., Mick, S., *Cologne Commentary on Space Law*, Vol. I/Article VIII OST, Cologne, 2009, p168.